

SPEELHUIZEN IN HET OUDE RUMST

Vanaf de achttiende eeuw en zelfs al vroeger hebben gefortuneerde families uit onze steden - ze behoorden tot de oude en (vooral) de nieuwe adel - in de dorpen rond de grote centra eigendommen verworven en buitenverblijven opgetrokken, "huizen van plaisantie" of speelhuizen. Rond Mechelen kennen we Tivoli, Emmaüs, Cauwendael, Planckendael enz....

In de zomermaanden trokken adellijke families naar hun buitenverblijven om er te profiteren van de goede lucht. Van vakantie aan zee was toen nog geen sprake. 's Winters betrokken ze hun niet zelden grandioze "hotels" in de nabijgelegen stad. In hun bijdrage tot de monumentale *Geschiedenis van Brabant* (2004), stellen de heren Blondé en Limberger: "Rijke Antwerpse kooplieden en andere inwoners kochten op grote schaal buitenverblijven en zogenaamde huizen van plaisantie, hoeven, bossen en landbouwgronden"³. De prijzen der gronden in de 16de en 17de eeuw bereikten een hoog niveau, de "kwade jaren" vanzelfsprekend niet meegerekend. Onder Albrecht en Isabella konden de eigenaars van de talrijke "maisons de plaisance" trots neerkijken op hun bezittingen die ze vertroetelden.

In zijn *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1998*, nam onze medewerker Leo Vermeulen, de onvermoeibare ontginning van het oude Rumstse gemeentearchief, een lijstje over van Rumstse speelhuizen⁴. Het is wel niet gedateerd, maar het moet rond 1700 opgesteld zijn, waarschijnlijk in verband met een speciale heffing van de impost of de belastingen. De gewone man in de kuip van het dorp of de kleine pachter in zijn kortwoonst ten lande kweten hun cijns. De heren van de speelhuizen moesten wat men later zou noemen een luxebelasting betalen.

Eekhoven

"Eekhoven" behoorde rond 1700 toe aan de familie Van Rommerswael, gezegd Van der Gracht. De

Figuur 1. Eekhoven.

familie bezat een "hotel" in de Mechelse Goswin de Stassartstraat, niet zo ver van de Sint-Janskerk, een prachtig pand, thans een deftig rustoord.

Oudere Rumstenaren herinneren zich nog de povere resten van wat eens het kasteel van Eekhoven was, daarna een "huis van plaisantie" (zie figuur 1). Ettelijke bunders wei, beemd, akkerland en bos behoorden tot het domein. De laatste

³ Blondé, B. & M. Limberger. De gebroken welvaart. In: Van Uytven, R. e.a. (red.) (2004). *Geschiedenis van Brabant: van het hertogdom tot heden*, p. 318

⁴ Vermeulen, L. (1998). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1998*, p. 81.

overblijfselen van wat eens de glorie was van het gehucht Lazernij werden na de Tweede Wereldoorlog opgeslokt door de Antwerpse Waterwerken.

Verbrand Huis

Het “*Verbrand Huis*”, zo staat het vermeld op onze lijst, is het aloude kasteel van Rumst, aan de oostzijde van de Markt, opgericht door onze oudste heren, de eerste Grimbergers. Die hebben het nog zelf betrokken. De latere heren en vrouwen waren niet zelden heer of vrouw van meerdere plaatsen, en zo geraakte het eens zo majestueuze bouwwerk, onbewoond en uiteindelijk onderkomen.

De prins de Ligne, heer van Rumst in 1700, beval de afbraak tot in de grond. Zijn bevel werd gewetensvol opgevolgd⁵.

Figuur 2. De grote Slekkenhoeve.

Slekkenhoeve

De grote “*Slekkenhoeve*” (zie figuur 2) (de kleine is de oude boerderij ernaast) van de raad Vekemans - op zijn Frans, dat klonk zeker vroeger beter: “*Vecquemans*” dus - in Spaanse stijl, met ernaast een prachtige schuur, is puik gerestaureerd door de erfgoedminnende eigenaar.

De Slekkenhoeve of Slijkenhoeve was op

het einde van de middeleeuwen de zetel van het Laathof van de Meentocht. Er was zelfs een Hoge en een Lage Meentocht.

Steenen Huys

Het “*Steenen Huys*” was van de heer Gaspard Van der Meeren, griffier van de Grote Raad te Mechelen (een typisch voorbeeld van nieuwe adel), heer van Terhagen. De ons bekende heer Gerebrandus Frederickx, die de Kapellelei liet aanleggen, was de vroegere eigenaar. Begin negentiende eeuw werd het Steenen Huys afgebroken. Iets meer oostwaarts werd het huidige Hof Tibur opgetrokken, thans prachtig gerestaureerd. Langs de oostkant is de eigendom afgeschermd door de autosnelweg.

⁵ Afbraak van de oude burcht, zie Marckx, H. (1994). *De Vrege Stede van Rumpst*, p. 85-98, met kleurtekeningen van de vervallen burcht. Contract van de afbraak in RAA, Walems Fonds Croquet. Croquet was de gementesecretaris van Walem, die veel oude documenten uit de streek van vernieling gered heeft.

Huis Van Broeckhoven

Het speelhuis van de familie *Van Broeckhoven* stond aan de zuidkant van de Markt. Rond 1630 was Rogier van Broeckhoven, lid van een familie uit het verre den Bosch, in het uiterste noorden van het hertogdom Brabant, ooit drossaard van Rumst. Latere erfgenamen, o.a. A.J. Guyot, bleven het gebouw nog voor een deel gebruiken, althans bij wijlen, maar verhuurden ook sommige plaatsen. Geleidelijk verviel het tot een huis in de rij.

Drossaardhuis

De volledig gerestaureerde statige woning aan de westzijde van de Markt, die rond 1700 in het bezit was van postmeester Anthony wordt ten onrechte het *drossaardhuis* genoemd. Rumesta wijdde er in 1991 een artikel in het jaarboek⁶ en in 1994 een gelegenheidsbrochure aan⁷. Het huis staat ook bekend als het "huis Van Montfort".

Katelijneschrans

Het speelhuis van de heer raad Du Hot stond aan de rivier, langs de oostelijke kant van Terhagen, speelhuis "genaemd ende geweest zijnde de *Katelijne Schrans*", een bolwerk uit de Spaanse tijd (één van de vele langs de Rupel-Netelinie) dat later door raad Du Hot werd aangekocht als hof van plaisantie en nog later verviel tot pachthof (zie figuur 3). Het werd afgebroken rond 1900⁸. De naam Schransstraat herinnert er nog aan dat Terhagen vroeger een schrans rijk was. In zijn *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1995*, verwijst L. Vermeulen naar een akte die gewaagt van een groot pachthof, De Wickhoven, eveneens bezit van raad Du Hot⁹. Het was in de nabijheid gelegen en op zijn gronden strekte zich het oude Terhaagse gehucht Onderwijct uit (onder t.o.v. het hoger gelegen Molleveld, het oorspronkelijke centrum van Terhagen). Molleveld, dus westelijk Terhagen; Onderwijct, oostelijk Terhagen. Van het huidige centrum van Terhagen was toen nog geen spraak.

⁶ Frans, W. (1991). Het Drossaardhuis. In: *Jaarboek 1991*.

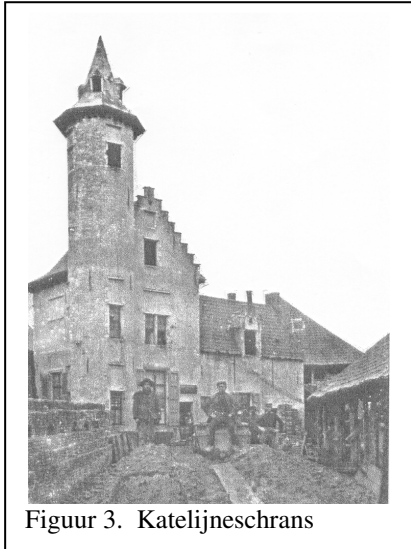
⁷ *Het Drossaardhuis* (1994), met kadasterkaartje van de Markt (plan Popp, ongeveer 1820-1830). Het Drossaardhuis, in feite geen huis van de Rumstse drossaard, lag aan de westkant van de Marktplaats, het huis van Broeckhoven aan de zuidzijde, op de plaats van de huidige gerenoveerde woning van dr. Rombouts - De Winter.

⁸ Rumesta beschikt over een zeldzame foto, genomen door één van de zonen van de vroegere Terhaagse gemeenteontvanger Geerts. De schrans was gelegen nabij de weg Rumst-Terhagen, die vroeger langs de Rupel liep, op het gebied van de vroegere steenbakkerij Heylen. Toen de fotograaf kieke, was het nog een bewoond huis. De toren wees op de oorspronkelijke functie van bolwerk. De Rupel-Dijle-Demerlinie lag bezaaid met schransen, te beginnen met de fameuze Sint-Margrieteschrans aan de monding van de Rupel in de Schelde.

⁹ Vermeulen, L. (1995). *Schepengriffie van Rumst*, uitgave 1995, p. 23.

Landhuis Pedro De Cort

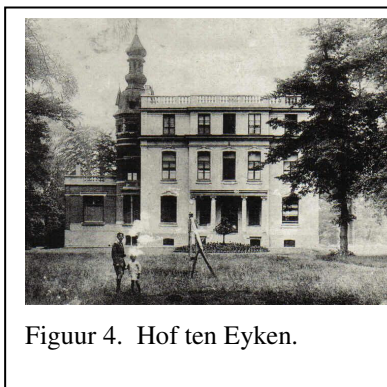
Het landhuis van sieur Peeter De Cort - alias “Pedro De Cort”, dat klinkt voornamer - koopman te Antwerpen, was niet ver van de schrans gelegen. Volgens de Oostenrijkse kaart van Ferraris en volgens de gemeentelijke kadasterkaart van 1803¹⁰ bevond het speelhuis zich daar waar de huidige Beemdstraat uitgaat op de Oude Baan (dit is de aloude weg naar Rumst langs de rivier, tot de Steenberghoekstraat - de Nieuwstraat was nog niet aangelegd). Het bekende plan Popp (eerste helft 19de eeuw) gaf het speelhuis niet meer aan.

Figuur 3. Katelijneschrans

Overige speelhuizen

Drie speelhuizen worden niet vermeld op de lijst van 1700. Dat het Hof ten Eiken niet aangestipt wordt, hoewel het vermeld is in een akte van 1586, moet te wijten zijn aan een vergetelheid. De twee andere ontstonden pas na 1700 en konden dus niet voorkomen in de akte die L. Vermeulen aanhaalt.

Figuur 4. Hof ten Eyken.

Hof ten Eyken

Het Hof ten Eyken (zie figuur 4), ook wel Stroyen Toren genaamd, strekte zich aanvankelijk uit tot tegen de Nete (Steenen Cruys) en was oorspronkelijk een hoeve. Later werd het een speelhuis, dat in de negentiende eeuw in handen kwam van een de Jongh de Daelput. Rumst kende ooit een burgemeester met die naam.

Het hof werd verkaveld in de vijftiger jaren van vorige eeuw. Een gelukt initiatief. Spijtig genoeg werd het kasteel, dat na Wereldoorlog II helemaal hersteld werd na beschadiging door een V2, volledig ontmanteld en afgebroken. Het zou een gedroomd gemeentehuis geweest zijn voor Groot-Rumst. De fusiegemeente ontstond echter pas later.

¹⁰ De atlas van het kadaster 1803 wordt zorgvuldig bewaard in het gemeentehuis. Voor enkele jaren heeft een fotograaf de verschillende bladen van de atlas naar grootte en in kleur overgenomen. Rumesta bezorgde de bijhorende index van de eigenaars.

Breedbedde

Het speelhuis *Breedbedde* op de Soppen bij de Kattenberg aan de Hollebeek, halfweg, langs de kant van Terhagen, werd iets na 1700 door een geestelijke dochter overgemaakt aan pachter Simon Fierens, een welstellende landbouwer. Breedbedde werd later een grote hoeve.

Hof van Crequi

Het landgoed van jonker kapitein de Crequy-Hannecart, is eveneens van latere datum. Het hof van Crequy werd ook een grote hoeve even boven Terhagen. De Crequylei herinnert nog aan het speelhuis van jonker de Crequy. De naam Crequy leeft ook nog voort in die van het seniorenverblijf in de Nieuwstraat.

De Breedbedde en het hof van Crequi vielen in de kleiontginning. Er schiet niets meer van over.

Van al deze speelhuisen kan gezegd worden: “Sic transit gloria mundi”, zo verdwenen de sieraden van ons dorp (vrij vertaald).

De speelhuisen vermeld in de lijst van ons gemeentebestuur uit de jaren 1700, waren van oorsprong uit geen huizen van plaisantie. Het kasteel van Rumst was de burcht, de verblijfplaats van de heer. De latere heren, na de Grimbergers, verschenen er nog slechts sporadisch, waarschijnlijk om het eerbetoon van hun onderdanen in ontvangst te nemen. Zo horen we zelfs nog van een bezoek van de prins de Ligne, de toenmalige heer van Rumst, die vergezeld was van een prinsesje de Ligne. Toen was het kasteel zelfs al afgebroken. Stenen Huis en Katelijneschrans waren bolwerken, Eekhoven in de aanvang waarschijnlijk eveneens. Dan waren er nog de hoeven, die later uitgroeiden tot huizen van plaisantie. Het mooiste voorbeeld is het uitgestrekte Hof ten Eyken.

Dat er geen oorspronkelijke speelhuisen waren, wil niet zeggen dat kapitaalkrachtigen in Rumst geen grondspeculaties gedaan hebben. Het meest bekende voorbeeld is dat van handelman Schetz, die de ganse heerlijkheid Rumst zo maar overkocht van de jonge spilzieke Willem de Zwijger; Oranje stond op de rand van het failliet en moest dringend financieel geholpen worden. En voor Schetz kwam dat buitengewoon goed uit.

Karel Swenden